

# Väggtexter till *Förtrollad vardag*. Elsa Beskow

## Entréhallen

### Förtrollad vardag. Elsa Beskow

14 februari–24 maj 2026

Elsa Beskow (1874–1953) är en av Sveriges mest älskade barnboksförfattare och illustratörer. Hennes magiska sagovärld där vardag och fantasi vävs samman har förtrollat både barn och vuxna i generationer. Efter debuten 1897 med *Sagan om den lilla lilla gumman* skapade hon ett fyrtiotal egna verk och bidrog med illustrationer till många andra sagor och texter.

Elsa Beskow föddes i Stockholm och var näst äldst i en syskonskara på sex. När hon var 15 år dog hennes far, den norskfödde affärsmannen Berndt Maartman. Modern, läraren Augusta Maartman, lät då en bror ta hand om sonens uppfostran. Själv flyttade hon med de fem döttrarna till sin andra bror som bodde tillsammans med två ogifta systrar. I detta originella familjekollektiv finns förebilderna till Tant Grön, Tant Brun, Tant Gredelin och Farbror Blå. Det var inget förmöget hem, men intellektuellt och fritänkande. Elsa och hennes systrar fick gå i en privatskola som drevs av mostrarna. Senare undervisades hon i Whitlockska samskolan, där författaren Ellen Key var hennes lärare.

Åren 1890–95 utbildade sig Elsa Beskow till teckningslärare vid Tekniska skolan, nuvarande Konstfack. Under denna tid träffade hon Natanael Beskow (1865–1953), teologie studerande och blivande konstnär. Paret gifte sig 1897 och flyttade till Villa Ekeliden i Djursholm, författaren Viktor Rydbergs forna hem. Medan Natanael var verksam som predikant, författare, konstnär och rektor skrev Elsa sagor och skapade bilderböcker med parets sex söner lekande omkring sig – ”vartannat år en pojke, vartannat år en bok”. Äktenskapet blev livslångt.

Makarna Beskow avled i Djursholm 1953, men Elsas verk lever kvar till ständig glädje för nya generationer. Idag ingår Elsa Beskows *Tomtebobarnen* (1910) i svensk kulturkanon.

Utställningen är producerad av Zornmuseet i Mora och kuraterad av Gitten Skiöld samt Fia Lindholm med tillägg av Thielska Galleriet.

## Rum 1

### Elsa Beskows debut och genombrott

Hösten 1890 började sextonåriga Elsa Maartman på Tekniska skolan i Stockholm (dåtidens Konstfack) för att studera teckning. Teknis, som skolan kallades, utbildade konsthantverkare, illustratörer och teckningslärare. Helst ville Elsa söka in på Konstakademien och utbilda sig till konstnär, men ett treårigt stipendium gjorde att hon stannade på Teknis. Några av kurskamraterna blev vänner för livet, däribland Gerda Sprinchorn, senare utbildad skulptör, och de blivande textilkonstnärerna Annie Frykholm och Märta (Måås) Fjetterström.

Redan under studietiden tecknade Elsa Beskow för barn. Den första gången som en bild av henne publicerades var 1894 i barntidningen *Jultomten*, en svartvit teckning till visan "Lilla vedhuggaren". Den följdes av flera bidrag till tidningen. År 1897 debuterade hon med boken, *Sagan om den lilla lilla gumman*, ett gammalt barnkammarrim som hon hade hört av sin mormor som liten. Hennes andra bok, *Barnen på Solbacka*, utgavs året därpå och när Barnbiblioteket Saga startade sin utgivning 1899 illustrerade hon det allra första häftet, *Svenska folksagor*.

Elsa Beskows stora genombrott kom 1901 med rimsagan *Puttes äventyr i blåbärsskogen*. Denna klassiker etablerade henne som bilderboksskapare och illustratör.

### Sagan om den lilla lilla gumman, 1897

Elsa Beskows första egna bilderbok bygger på en tradition av folkliga ramsor. Enligt henne själv hade hon fått ramsan om den lilla gumman berättad för sig av sin mormor. Sent i livet beskrev hon hur mötet med den brittiske formgivaren och illustratören Walter Cranes verk inspirerade henne till boken. Crane, en av Arts & Crafts-rörelsens banérförare, lade stor vikt vid ordet och bildens formmässiga integrering, något som också genomsyrar *Sagan om den lilla lilla gumman*. Cirklarna av pelargoner och klöver, som omfattar de olika scenerna, kan liknas vid fönsterramar genom vilka läsaren får en glimt av gummans värld och, i förlängningen, barndomens värld.

I den första upplagan från 1897 slutar boken abrupt med gummans "Schas katta!". I nästa upplaga tyckte förläggaren på Wahlström och Widstrand att boken skulle sluta med "och katten sprang till skogs och kom aldrig mer igen", för så mindes han ramsan. Femtio år senare lade Elsa Beskow till en rad för att inte göra barnen ledsna: "Men kanske ändå att han kom hem till slut".

## Puttes äventyr i blåbärsskogen, 1901

Sommaren 1900 hyrde Elsa och Natanael Beskow med den tvååriga sonen Stig en stuga på Husarö i Stockholms skärgård. Där började Elsa för första gången att arbeta med Stig som modell. Hon skapade bilder till en bok, som handlar om hur pojken Putte förminskas till en lilleputt. I sagan får han hjälp av Blåbärskungen, Lingonmor och deras barn att fylla sina bärkorgar som han ska ge i present till sin mamma.

Boken är inspirerad av Ellen Keys ideal om en pedagogik ur barnets perspektiv med utrymme för lek och fantasi i naturen.

Samma år som *Puttes äventyr i blåbärsskogen* kom ut fick paret Beskow sin andre son, Gunnar. Elsa hade nu många beställningar på teckningar till tidningar, böcker och brevkort. Hon gjorde också en serie målarböcker för barn. Stig och Gunnar var modeller till flera av bilderna.

## Rum 2

### Samarbete med Alice Tegnér

Elsa Beskow ville helst arbeta med egna idéer. Under åren kom hon ändå att illustrera en handfull böcker med texter av andra författare. Samarbetet med Alice Tegnér (1864–1943) var det mest betydande.

Alice Tegnér var oavlönad organist och musiklektörinna i Djursholm, där Natanael Beskow var predikant. I likhet med Elsa Beskow hade hon i 15-årsåldern mist sin uppmuntrande pappa och av ekonomiska skäl inte kunnat få den högre utbildning till musiker som hon hade önskat. Hon utbildades i stället vid lärarinneseminariet i Stockholm, där en av hennes kurskamrater var Selma Lagerlöf.

Mötet mellan Alice Tegnér och Elsa Beskow ledde till ett för svensk barnkultur unikt samarbete. Resultatet blev bland annat den klassiska sångboken *Mors lilla Olle och andra visor* från 1903 och den berömda utgåvan med Tegnérvisor från 1922 som har titeln *Borgmästar Munte* (i rum 4). Sångboken *Nu ska vi sjunga!* (1943) riktades särskilt till folkskolan och gav därmed alla yngre barn en möjlighet att ta del av det kulturarv dessa sånger utgör.

## Rum 3

### Elsa Beskows sagovärld

Tiden kring sekelskiftet 1900 var sagornas och sägnernas tid i Sverige. Intresset för folkminnen (folklore) var stort och i skolornas läseböcker kom nationalromantikens syn på den svenska naturen och "det svenska" till uttryck. Sagan blev viktig både som barnläsning och i mer finkulturella sammanhang.

Med en strävan att sprida god litteratur och konst till alla barn följde utgivningen av tidningar och kalendrar som *Jultomten* och *Bland tomtar och troll*. År 1899 startade Barnbiblioteket Saga, en bokserie som spreds i stora upplagor och fick bilda grunden i många skolbibliotek.

Elsa Beskow var långt ifrån ensam när det gällde att skapa sagor och bilderböcker för barn, men hon kom under flera decennier att dominera genren. I hennes berättelser får träden och blommorna liv och skogen fylls av tomtar och troll – alla dessa väsen var hennes vänner. Och så barnen förstås:

"Det är något välsignat med barnen, och det är, att de alltid möter en på halva vägen. Om man inte visste det, skulle man inte våga sig fram med det man har. De har själva sett sagomotiven titta fram här och var och därför känner de genast igen dem, hur ofullkomligt de än återgives."

### Tomtebobarnen, 1910

*Tomtebobarnen* tillkom under ett år då Natanael Beskow var tjänstledig på grund av överansträngning och familjen vistades på gården Liljendal i Bergslagen. Där kunde Elsa Beskow studera de fyra sönerna tumlande runt i djupa snödrivor eller mjuk moss.

Boken, skriven på rimmad vers, handlar om en tomtefamilj – mor, far och fyra barn – som bor djupt inne i skogen. Vi får följa dem under hela året, i alla sysslor och aktiviteter som hör till de olika årstiderna.

I de detaljrika bilderna har Elsa Beskow tillfälligt lämnat sin vanliga stil med tydliga konturteckningar färglagda i ljusa, klara akvarellfärger. Måleriet är illusionistiskt och djupverkande. För att återge storskogens färgskala använder hon dovare toner: grönt och grått i olika nyanser för moss, ris och sten; brunt och violett för bark, svamp och lavar. Bara barnens röda och vita mössor ger några klara accenter. Skogens stoffer – den fuktiga mossan, tallens glatta bark, svamparnas slemmighet – fångas skickligt.

I en av bilderna tittar ett gammalt bergtroll fram ur berget och skrämmer barnen genom att ropa "Bu-u-u!". Trollet orsakade stor debatt på dåtidens kultursidor: "Ska man skrämma barn med sådana här påhitt?"

## Rum 4

### Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin, 1918

Elsa Beskows berättelser om Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin utspelar sig i en svensk småstad vid mitten av 1800-talet och handlar också om Farbror Blå, barnen Petter och Lotta samt pudeln Prick och katten Esmeralda.

Förebilder till figurerna var Elsa Beskows ogifta mostrar och morbror, som bodde tillsammans i Stockholm och till vilka Elsa och hennes mamma och systrar flyttade efter att fadern hade gått bort.

De tre tanterna har olika intressen: Tant Grön sköter trädgården, Tant Brun bakar och gör godsaker i köket, och Tant Gredelin sitter i salongen och spelar piano, läser och broderar.

Berättelserna gavs ut i fem böcker: *Tant Grön, Tant Brun och Tant Gredelin* (1918), *Tant Bruns födelsedag* (1925), *Petter och Lotta på äventyr*, (1929) och *Farbror Blås nya båt* (1942) samt *Petter och Lottas jul* (1947).

### Borgmästar Munte, 1922

”Borgmästar Munte” är ett gammalt barnrim som för första gången publicerades av Ottilia Adelborg i *Ängsblommor* (1890). Det var dock genom Alice Tegnér’s bearbetade och tonsatta version som rimmet blev mer känt. Tillsammans med bland annat ”Bä, bä, vita lamm” och ”Ekorren satt i granen”, finns ”Borgmästar Munte” med i det första häftet av *Sjung med oss, Mamma!* (1892), som gavs ut i många upplagor.

År 1922 utkom den uppskattade samlingen Tegnérvisor med titeln *Borgmästar Munte* som illustrerades av Elsa Beskow. Modell till pojken på omslaget var Elsas systerson Jan Güettler.

Själva visan kan vara en del av en längre nidvisa om en verklig historisk person, närmast Johan Lorentz Munthe. Denne hade en son med namnet Carl och var borgmästare i Eksjö på 1700-talet.

## Rum 5

### 1930-talets böcker

År 1930 arrangerades den stora Stockholmsutställningen på Djurgården. Här visades bland annat modern formgivning, konsthantverk och arkitektur. Ljus, luft och enkelhet skulle präglade de nya lättskötta bostäderna. Funktionalismen fick sitt genombrott i Sverige.

Samma år kom Elsa Beskows bilderbok *Hatt-stugan* ut. Hennes noggrant tecknade bilder av växter och djur hade nu ersatts av en avskalad natur. Bara det mest väsentliga i berättelsen gestaltades på de luftiga sidorna. Själva hattstugan ser ut att vara funkis.

Det följande decenniet växlade Elsa Beskow mellan detaljrik realism och förenkling i skildringarna av naturen i sina sagor. I valet av berättelsernas innehåll och utformning var barnen som Elsa riktade sig till fortsatt alltid i centrum.

Under 1930-talet skapade Elsa Beskow bilderböckerna *Solägget* (1932), *Landet Långthäri från* (1932), *Sagan om den nyfikna abborren* (1933), *Sessalätts äventyr* (1934), *Ocke, Nutta och Pillerill* (1939), och dessutom den nya serien läseböcker för folkskolans yngsta elever, *Vill du läsa?* (1935–1937). Flera illustrationer till dessa böcker visas här, i nästa rum och en trappa upp.

## En trappa upp, Söderbergssrummet

### En ny pedagogik

Med tryckteknikens utveckling kring sekelskiftet 1900 följde möjligheten att producera billiga läroböcker i färg på högkvalitativt papper, och därmed också att göra läroböcker i färgglada utgåvor tillgängliga för en större läsekrets. Estetiska böcker av hög kvalitet var inte längre förbehållna medelklassens barn.

Pedagogiken kring barn och deras läsning var samtidigt en högaktuell fråga, både i Sverige och utomlands. Författaren Ellen Key (1849–1926) menade att barns läseböcker inte bara skulle vara pedagogiska, utan också anpassas till deras behov av fantasi och estetik. Som ett resultat av tidens ”läsdebatt” utgavs en rad nya läseböcker av kända svenska författare, exempelvis Selma Lagerlöfs berättande geografibok *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige* (1906–07).

Elsa Beskow anslöt sig till reformpedagogikens fokus på barnens fantasi och kreativitet. Tillsammans med psykologen Herman Siegvall publicerade hon *Vill du läsa?* (1935–37), en läsebok i tre band där syftet just var att förmedla läsglädje till barn på ett lekfullt sätt.

## Ocke, Nutta och Pillerill, 1939

I *Ocke, Nutta och Pillerill* visar Elsa Beskow sin djupa förståelse för barn i ännu en saga som utspelar sig i naturen. Den här gången är både ett flygplan och en telefon med i berättelsen.

De små ekbarnen Ocke och Pillerill slänger sig i blåsten på en eklövsflygmaskin och råkar landa mitt i en tvätt av tomteskägg. Som straff låter de arga tomtegummorna barnen köra ut ren tvätt till skogens alla hem.

Lilla Nutta Hassel gömmer sig i Kurres svans för att leta efter sina lekkamrater. Hon hittar dem till sist med hjälp av en ödla.

Nu blir aeroplanet segel på en båt. Men några kastanjepojkar trasar sönder masten med en ”taggig boll”, som de kastar för att Ocke, Nutta och Pillerill ska se åt deras håll och komma och leka. Medan masten lagas, hittar Kurre barnen och bär hem dem igen. Och så ställer småfolk och djur till med ett stort kalas, där alla bidrar med sina specialiteter.

”Och dansen går i ringar kring ekens jättefot.  
Högt över skogens toppar står månens silverklot.  
Det skiner som en lykta på skogens glada fest,  
och nu får sagan sluta just när den är som bäst.”